

La ramaderia ovina i el comerç de la llana a Torroella de Montgrí (1290-1340)

"Encara mes mana la dita Cort que noy age negu ni neguna qui
gos tener mes de XXV besties de lana sino en la montanye"

Aquestes paraules pronunciades pel pregoner de la Cort Judicial de Torroella de Montgrí a principis de novembre de 1345 són una excel·lent introducció per a aquest estudi sobre la ramaderia ovina a finals del segle XIII i principis del segle XIV a la vila baixempordanesa de Torroella de Montgrí i la seva comarca més immediata, formada pels llocs d'Ullà, Gualta, Fontanilles, Llabià, Belcaire i Sobrestany. Les ratlles que segueixen pretenen ser una primera aproximació a aquest tema a partir de la informació que ha proporcionat el buidatge sistemàtic de la majoria dels registres notariais de Torroella de Montgrí i d'Ullà entre els anys 1298 i 1347 i s'emmarca dins un estudi més ampli de la societat d'aquests llocs que constitueix una tesi doctoral en curs d'elaboració.

1. Els ramats

1.1. Les dimensions

Les referències als ramats ovins es troben per tot. De vegades, es tracta d'un grapat d'animals que ni sembla mereixedor del nom ramat; així, l'octubre de 1311 un home rep una ovella viva i dues de mortes –cal suposar que amb les pells corresponents– que un altre li va deixar al seu darrer testament; el gener de 1309 un matrimoni dota la seva filla amb dues ovelles amb els seus anyells, el juny de 1310 una vídua dota la seva filla amb tots els seus béns, però fent-ne excepció de tres ovelles i tres anyells.

En altres ocasions, aquest bestiar, tot i passar de deu caps, amb prou feines arriba o passa de la vintena, de manera que la seva mida continua essent petita. El maig de 1325, per exemple, un matrimoni de Torroella dona a la mare del marit dotze ovelles i dotze cabres, tot i que la parella continuarà tenint-ne cura; el maig de 1333 els manuals notariais recullen un nota en què, tot i el seu mal estat, es pot llegir que un home té cura d'onze ovelles i quatre anyells d'un altre, i el març del 1334 un veí d'Ullà declara tenir cura de set ovelles i quatre anyells d'un torroellenc.

Segons la crida del novembre de 1345 semblaria que és a partir de vint o trenta animals que un ramat comença a tenir entitat, ja que és quan les autoritats impedeixen la seva ubicació dins del clos urbà. De l'existència d'aquests ramats, també se'n troben testimonis. L'agost de 1341 un torroellenc ven la llana del seu ramat de vint-i-cinc animals i el novembre és un veí de Belcaire que ven la del seu ramat de 53 caps. Més enllà d'aquestes xifres també es documenten, però, ramats de mida ja molt més respectable, des d'un centenar d'animals i fins a prop d'un miler. L'octubre de 1321 un habitant de Torroella ven la llana del seu ramat format per 160 animals; el gener de 1312 tres torroellencs declaren tenir en societat 478 bèsties de llana, i l'octubre i el setembre de 1341 dos veïns de Torroella venen la llana dels seus ramats de 600 i 840 animals respectivament.

1.2. Els tipus de bestiar

Totes aquestes referències demostren amb prou claredat les dimensions variables dels ramats torroellencs baixmedievals, però també posen de

manifest les diferències qualitatives existents dins d'aquest bestiar oví. Aquestes distincions –que, de fet, són les normals i previsibles dins d'una ramaderia ovina– apareixen una mica per tot. Als paràgrafs anteriors ja es diferenciava entre ovelles i anyells i la presència de moltons i de marrans dins d'aquest bestiar està també documentada. L'octubre de 1309 un torroellenc es comprometia a lliurar la llana del seu ramat d'ovelles i moltons; el febrer de 1326 un altre ven la llana del seu bestiar dins del qual explicita que hi haurà d'haver 54 moltons i indica, potser, una preferència especial del comprador per la seva llana, i el juny de 1322 un tercer es compromet a lliurar a un altre torroellenc doze marrans amb la seva llana. Aquestes diferències entre uns i altres tipus de bestiar tenien una manifestació econòmica de la qual la documentació en dóna alguns testimonis interessants. Així, el setembre de 1322 en una venda de bestiar oví atorgada entre torroellencs per la més que considerable xifra de 2.500 sous, s'especifica que el preu de cada anyell serà de 7 sous, per cada moltó es pagaran 13 sous, mentre que cada ovella –l'animal més valorat amb diferència– es pagarà amb 20 sous.

Al costat d'aquestes diferències òbvies entre els ovins segons el sexe i l'edat, devien existir altres aspectes –potser el pes, la procedència o l'estat de salut– que distingien uns animals dels altres, tot i que els documents no ho especifiquessin. Qui sap si aquests factors estan al darrere dels preus considerablement diferents que es descobreixen per al bestiar oví. Així una ovella que el setembre de 1322 valia 20 sous, el novem-

Els pastors i els ramats d'ovelles, petits o grans, sempre han format part de l'activitat econòmica del nostre municipi. (Foto L. Roisin)

bre de 1325 era valorada en només 8 sous; l'agost de 1329, en 3 sous i 7 diners, i el gener de 1330, en 6 sous i 10 diners. La prudència, malgrat tot, s'imposa, ja que res impedeix que els preus del bestiar oscil·lessin no ja d'un any a un altre, sinó d'un mes a un altre i, en qualsevol cas, ni quatre referències són suficients per especular amb fermeza sobre els preus, ni els registres notariais són la font indicada per fer-ho.

1.3. El comerç de bestiar

Aquesta aproximació quantitativa i qualitativa a la ramaderia ovina de Torroella no significa de cap manera que aquests ramats –grans o petits, amb més o menys ovelles o xais– fossin invariables. Aquest dinamisme es dedueix de la considerable quantitat de compres i vendes de bestiar recollides als registres notariais i això tenint en compte que la majoria d'operacions devien ser de paraula i que només una part petita, i potser marginal, es feia per escrit.

A partir d'aquestes referències, és habitual identificar com a compradors o venedors de bestiar els mateixos homes i dones que, simultàniament, es dediquen a la venda de llana. Així, per posar només uns quants exemples, un torroellenc nomena el setembre de 1325 un procurador, a fi que li vengui tot el seu bestiar oví, però vuit anys després –el desembre de 1333– se l'identifica venent la llana d'un ramat, cal suposar que refet en un o altre moment, format per la més que respectable xifra de 170 animals; un matrimoni, també de Torroella, l'agost de 1321 declara haver comprat una trentena d'ovelles i l'octubre del mateix any ven 35 vellons de llana, qui sap si procedents de les ovelles anteriors, i, encara, un tercer torroellenc ven el desembre de 1333 la llana del seu bestiar de 130 animals, però el mateix dia, i pagant possiblement amb el diner rebut per la llana, paga 300 sous que devia per una compra de bestiar oví que havia fet en algun moment anterior.

2. Els ramaders

2.1. Les condicions de propietat

La majoria d'aquests ramats eren tinguts a títol individual pels seus propietaris. Fossin homes o dones –ja que la presència de les dones com a propietàries, tot i ser marginal, està documentada una desena de

vegades—, els amos d'aquest bestiar podien actuar junt a algun familiar o a través de procuradors. Un i altre cas no eren gens infreqüents i d'ells se'n troben abundants testimonis. El desembre de 1305, per exemple, un torroellenc i la seva dona reconeixien conjuntament deure la considerable suma de 800 sous pels xais i les ovelles que havien comprat, exactament igual que feia una altra parella de Torroella el febrer de 1334 per 470 sous. La propietat dels animals podia també correspondre a pares i fill, com quan el desembre de 1325 un pare i el seu fill, els dos de Torroella, venen tota la llana del seu bestiar, o quan el gener de 1342 una vídua torroellenca i el seu fill reconeixen haver rebut part del preu de la llana dels seus ramats.

Sobrestany i els seus
voltants ha estat sempre
un indret apte per a la
pastura dels ramats. (Foto
Arx. Fot. Museu)

2.1.1. *Els procuradors*

Pel que fa als procuradors, la seva intervenció ja està documentada l'octubre de 1305 quan un rep l'encàrrec de vendre la llana de les 50 ovelles d'un veí de Torroella i la seva intervenció en els afers ramaders resulta una pràctica normal. A aquests procuradors se'ls encomana gairebé sempre la venda de la llana del bestiar; en un parell d'ocasions, de la llana i el bestiar, i tan sols en una ocasió, només del bestiar. En qualsevol cas, és important destacar que la seva funció no té res a veure ni amb la custòdia ni amb la cria dels animals. En tots els exemples documentats, el propietari dóna plena llibertat als procuradors per tal que venguin la llana a qui vulguin i al preu o als preus que creguin oportuns i els autoritzen, a més, a atorgar documents de venda donant garanties en nom seu i a rebre àpoques. Només en algunes ocasions s'especifi-

ca el moment o el lloc, o les dues coses, en què caldrà lliurar la llana que vengui el procurador –el mes de maig i a la muntanya de Torroella– i en un sol cas es demana que la llana venuda no excedeixi del valor de 200 sous.

Les raons que expliquen aquesta renúncia per part dels propietaris a prendre part directa en els afers del bestiar no sempre són fàcils d'esbrinar. En alguns casos la posició social eminent d'aquests amos potser els allunyava del coneixement directe del món del bestiar i fins i tot del tracte quotidià amb pastors o altres ramaders més modestos. Aquest podria ser el cas de Francesc de Palafrugell, procurador reial de Torroella, o de Sibil·la, batllessa episcopal d'Ullà, que nomenen procuradors el novembre de 1326 i el setembre de 1341 respectivament. En altres casos qui sap si la diversificació d'activitats econòmiques d'alguns propietaris –clarament rics i poderosos– aconsellava delegar algunes tasques, com la venda de llana. Així, dels sis propietaris que nomenen procuradors entre el juliol i el desembre de 1341, un –Ramon Dalmau– és cònsol de la universitat de Torroella, senyor directe de tinences per les quals cobra censos i tasques i actua com a representant de la universitat davant del rei d'Aragó; dos –Ponç de Puig i Pere Manyà– són jurats de Torroella i, d'aquests dos, un paga pel dot de la seva filla la ingent quantitat de 4.000 sous i és batlle de la reina i l'altre acompanya Ramon Dalmau en la seva missió a la cort i –també junts– arrenden el Forn Nou de Torroella. Les raons poden ser, en darrer lloc, simplement circumstancials i respondre a unes necessitats puntuals d'un moment concret. Això podria, per exemple, explicar que el juliol de 1341 el cònsol torroellenc acabat de citar nomeni un procurador per vendre la llana del seu ramat i el setembre del mateix any ell mateix vengui 700 vellons de llana a un veí de Castelló.

Referent als homes que actuen com a procuradors, només és possible fer-ne una caracterització aproximada. D'entrada, està clar que eren persones intensament relacionades amb el món de la ramaderia, fet que els devia donar els coneixements i les relacions que justificaven la confiança que els amos dels ramats dipositaven en ells. Aquests coneixements queden clars, per exemple, en el cas del torroellenc Pere Beceganya –nomenat procurador el juny de 1322 i, dues vegades, el setembre de 1325– que el setembre de 1321, el desembre de 1325 i el gener de 1326 és designat supervisor de tres vendes de llana i àrbitre del preu per què es realitzaran. Aquests lligams amb els afers de la

ramaderia derivaven, però, del fet que els mateixos procuradors a títol individual hi intervenien, i sovint de manera molt activa, comprant i venent llana i bestiar. Així, Jaume Argemir de Torroella –procurador el novembre de 1325 i l'agost de 1330– i supervisor de vendes de llana –dues vegades el setembre de 1321, una d'elles juntament amb Pere Beceganya, el novembre de 1321 i el gener de 1326, i també al costat de Pere Beceganya– és un actiu mercader. Ven bestiar l'octubre de 1321, llana el novembre del mateix any; el maig i el juny de 1322 compra bestiar un parell de vegades junt amb un altre veí de Torroella; el maig de 1333 dona alguns marrans com a penyora del prev d'una vaca que ha comprat; el juliol del mateix any torna a comprar llana i el març de 1334 la seva vídua –ell devia morir entre l'estiu i la tardor de 1333– paga 18 sous a un home que li havia fet de vigilant de les ovelles.

Aquesta relació directa amb el món ramader que sembla tenir la majoria dels procuradors identificats devia ser, doncs, un requisit indispensable per merèixer la confiança dels amos dels ramats i segurament explica que les procures s'atorguessin sempre a favor d'una quantitat limitada de persones. Així, entre el 1305 i el 1341 es documenten un total de vinti-una procures per vendre llana i bestiar, però van referides a només catorze procuradors. D'aquests catorze, tres són nomenats en dues ocasions i dos, en tres. Qui sap si per a aquests procuradors el fet de responsabilitzar-se de ramats de propietaris importants, i en la mesura que ells també participaven del comerç del bestiar i la llana, no podia significar algun tipus d'avantatge. És pertinent de plantejar-se aquesta qüestió perquè de tots els aspectes referents als procuradors, l'únic que resta del tot incert és el de quin podia ser el sou o la gratificació per la seva feina. En cap cas la documentació en parla i aquesta seria una hipòtesi que, en el cas de demostrar-se, explicaria el perquè d'aquesta responsabilitat que acceptaven els procuradors.

2.1.2. Les societats de ramaders

Més amunt s'ha plantejat que la propietat individual de la majoria dels ramats era majoritària, tot i que és evident que existien veritables societats de ramaders, els membres de les quals compraven bestiar, el posseïen i mantenien conjuntament, es repartien les despeses i, finalment, es partien els guanys que donés la seva venda o, sobretot, la de la seva llana. D'entre tots els registres notariais només ha estat fins ara localitzat un d'aquests contractes de societat atorgat el gener de 1311 entre

ramaders, segons el qual tres veïns de Torroella acorden tenir i mantenir la respectable quantitat de 478 bèsties de llana assumint cadascun un terç dels guanys i de les despeses que generin. Finalment, un dels socis es compromet a acceptar aquest bestiar en unes pastures que sembla que havia adquirit prèviament. Que aquest document sigui excepcional no significa, però, que les societats de ramaders també ho fossin, ja que els exemples de ramats tinguts per diferents propietaris són abundants i variats. Ja el maig de 1305 dos torroellencs –un dels quals és precisament un dels tres integrants de la societat del gener de 1311– compren ovelles i anyells de manera conjunta o el novembre de 1321 dos altres veïns de Torroella, entre els quals no sembla haver-hi cap parentiu, venen la llana del seu bestiar. La durada d'aquestes societats i les diferents condicions que podien amagar són impossibles de determinar, però el que sembla segur és que res devia diferenciar els integrants d'aquestes societats de la resta de ramaders. La majoria de personatges que actuen conjuntament com a amos de ramats s'identifiquen coetàniament mercadejant amb bestiar o llana de manera individual. Així, el gener de 1342 el torroellenc Pere Surell, junt amb Pere de Puig, també de Torroella, pagaven 720 sous pel bestiar que havien comprat conjuntament, però el mateix dia ell tot sol afirmava haver rebut el preu de 260 vellons de llana del seu ramat.

2.2. Les formes de cria

Si les condicions de propietat dels ramats no eren exactament les mateixes en tots els casos, la mateixa diversitat es troba en tot el que fa referència a les formes com aquests propietaris tenien cura i criaven els seus ramats. Igual que en el cas de les vendes de bestiar, és segur que els testimonis que ens queden sobre la cria només corresponen a una part marginal de la realitat; tot i això, es poden deduir tres formes de cria i custòdia dels animals: la cria directa, el lliurament del ramat a un pastor i, finalment, la comanda de bestiar.

2.2.1. La comanda de bestiar

D'aquestes tres formes només la darrera està documentada amb un mínim de precisió. El seu funcionament és sobradament conegut i, a més, era aplicable a tota mena de bestiar, encara que no fos específicament oví. En essència, la comanda s'establia entre el propietari del bestiar i un altre personatge que rebia els animals i es comprometia a tenir-ne cura durant un temps, a la fi del qual es partien els guanys derivats de les bèsties. Aquest és el cas d'un home de Torroella que el setem-

bre de 1325 declara tenir en comanda d'un altre veí seu 40 ovelles i sis anyells valorats en 350 sous i que vigilarà per espai de dos anys compromentent-se, a més, a donar-los herba suficient en el temps de criar. Passats els dos anys es faran comptes, es deduiran els 350 sous dels diners obtinguts i, de la resta, cadascun se'n quedarà una meitat. També n'és un exemple un habitant d'Ullà que el març de 1334 rep en comanda d'un de Torroella set ovelles i quatre anyells que vigilarà i farà pasturar durant 4 anys a canvi de partir-se els beneficis que donin els animals. Tot i que també es troben exemples referits a ramats de dimensions més grans, com és el cas de les dues comandes de 100 moltons cadascuna que el sagristà de Torroella atorga a favor de dos altres torroellencs el juliol de 1341, en la majoria dels casos els ramats cedits en comanda són petits. De nou casos documentats entre 1325 i 1341, quatre corresponen a ramats de menys de vint bèsties. Aquestes dimensions més que modestes segurament expliquen que entre els propietaris que cedeixen ramats en comanda no es trobin els mateixos personatges rics i poderosos que delegaven els seus negocis en els procuradors. En algun cas, finalment, la comanda es lliga amb una venda de bestiar com quan un ullanenc, l'agost de 1329, venia a un seu veí catorze ovelles per 50 sous per rebre-les immediatament per un any en comanda i anant a mitges en els beneficis.

2.2.2. *Els pastors*

La segona d'aquestes formes de cria, el lliurament del ramat a un pastor perquè se'n faci càrrec, es pot identificar també a la documentació, tot i que indirectament. D'una banda, l'existència de pastors està sobradament documentada. Se'ls identifica entre els testimonis d'alguns contractes, com a tinents de terres –fet que demostra que o ells a temps parcial o les seves famílies també treballaven la terra– o atorgant debitoris a favor de jueus o de cristians. La documentació és també clara quan especifica que aquests personatges no només són pastors sinó, que són pastors d'"algú", és a dir, d'algú a qui, cal suposar, vigilen els ramats. Així, de disset mencions a pastors, en set s'especifica el nom de la persona per a qui treballen. Qui eren aquests propietaris que tenien pastors al seu servei és, afortunadament, fàcil d'esbrinar. Majoritàriament, es tracta dels mateixos personatges benestants identificats més amunt que nomenen procuradors. En són exemples clars el cònsol de Torroella Ramon Dalmau, que nomena procuradors el juliol i setembre de 1341, i que el novembre de 1321 ja tenia un pastor al seu servei; Guillem Millàs, també torroellenc, que nomena procurador el febrer de 1334, el desembre de

1341 arrenda part dels molins reials, i que el maig d'aquest mateix any se li identifica un pastor, i encara s'hi podria afegir al també cònsol Ramon des Laner que, tot i no atorgar cap procura, també disposa de pastor. La coincidència no és gens estranya; les mateixes raons que ajuden a entendre la delegació del mercadeig de llana i animals als procuradors, expliquen la cessió de la cria i cura dels ramats als pastors.

El gos i el ramat. El gos és, i segurament era, un element indispensable en la feina del pastor. Avui, veiem tot allò que saben fer en els concursos que s'organitzen, com aquest que cada any se celebra a Torroella en la Fira de Sant Andreu. (Foto Arx. Fot. Museu)

Aquests pastors, però, no es limiten a tenir i vigilar els ramats d'altres. A més, prenen una part activa en el comerç de llana i de bestiar, bé actuant d'àrbitres fixant els preus dels animals, bé venent ells mateixos la llana dels seus propis, encara que petits, ramats. Així, quan el setembre de 1322 els executors testamentaris d'un ramader torroellenc traspasat acorden pagarli els deutes venent el bestiar del difunt, s'estipula que el valor del ramat serà fixat per dos pastors. Curiosament, els pastors no executen mai aquest paper arbitral pel que fa a les vendes de llana en què els preus, si de cas, són fixats per "mercaders" de llana o per "prohoms". Qui sap si això és degut al fet que ells mateixos intervenen com a venedors en aquest mercat de la llana. En efecte, i independentment de per quin ramader treballin, els pastors venen els vellons de les seves ovelles. Són sempre ramats petits –nou, divuit i vint caps són les mides dels tres casos identificats–, però les operacions en res es diferencien de les atorgades per altres ramaders. Tot sembla indicar, doncs, que els pastors afegien petits contingents de bestiar propi als ramats que vigilaven i dels quals venien la llana –i segurament les bèsties també, quan se'ls pre-

sentava l'ocasió—, amb la qual cosa aprofitaven la relació privilegiada que amb el mercat de productes ramaders els donava el seu ofici.

2.2.3. *La cria directa*

A més de comandes i pastors, queda en tercer lloc la cria directa dels propis animals. Malauradament, aquesta darrera possibilitat, en la mesura que no obliga el propietari a establir cap contracte escrit amb ningú, ens és gairebé desconeguda. En un acord familiar citat més amunt s'exposava que el maig de 1325 un matrimoni cedia a la mare del marit un total de dotze cabres i dotze ovelles i es comprometia a més a vigilar-les mentre la mare fos viva. Tot i que és impossible de dir-ho amb seguretat, sembla que aquest compromís implica la cria directa i personal dels animals per part del matrimoni. I igual que ells, res impedeix de suposar que altres torroellencs —ells mateixos o els seus fills o familiars temporalment desocupats— vigilessin i duguessin a pasturar els seus propis ramats. És possible que les dimensions d'aquests ramats vigilats directament fossin més aviat modestes —el contracte del 1325 es refereix a un total de poc més de vint caps—, tot i que no hi ha manera de demostra-ho.

2.3. Els ramaders en la societat torroellenca

Aquest estudi sobre la ramaderia torroellenca al tombant dels segles XIII i XIV estaria inacabat si no es fes una mínima reflexió sobre el lloc que ocupen els ramaders dins la jerarquia social de la comarca o, dit d'altra manera, com contribuïa l'activitat ramadera a diferenciar uns homes dels altres.

La lectura atenta dels paràgrafs anteriors és d'entrada suficient per demostrar que la ramaderia era una activitat econòmica a la qual es dedicaven membres dels sectors més rics i benestants de la societat torroellenca, fossin nobles o no. Aquest no és el moment de plantejar quins grups definien la societat medieval ni com es manifestaven en el cas de Torroella, però és impossible passar per alt no només que els personatges rics i poderosos tenien ovelles i en venien la llana, sinó que eren, i amb molta diferència, els amos dels ramats més nombrosos.

Dels quatre propietaris de ramats de 500 caps o més, en destaca Ramon Dalmau —cònsol de Torroella i ja sobradament conegut—, amb un total de 840 animals el setembre de 1341; el segueixen els germans Bonfill, Arnau i Bartomeu, amb 600 i 500 ovelles l'octubre de 1341 i

gener de 1334 respectivament, els quals –i malgrat que no semblen ocupar càrrecs polítics– poden comprar terres per valor de més de 1.600 sous i compren pensions de censals als seus veïns; en quart lloc, i també amb 500 bèsties el maig de 1325, s'identifica Pere Gerald –que percep censos, censals i que pot pagar l'octubre de 1333 un dot de 3.000 sous. Per sota d'ells, encara s'hi identifiquen casos prou significatius com el de Guillem Millàs –també citat ja anteriorment– amb 310 animals el febrer de 1334 i amb 250 el maig de 1341; com el de Bernat Sech, igualment amb 250 caps el maig de 1341 –que el desembre de 1341 arrenda drets reials; com el de Berenguer Arnau que també té 250 animals el febrer de 1326 –i que el desembre de 1321 i 1325 també arrenda drets reials i compra censos–. És fins i tot possible d'establir un tercer graó, amb ramats d'entre 100 i 200 caps, com els de Bernat Torró, 200 animals el maig de 1322 –que és el batlle reial a Torroella; com els de Bernat Mir, 150 animals el febrer de 1326 –que és també batlle, però del cavaller local Dalmau de Gualta– o com els de la ja comentada batllessa episcopal d'Ullà, amb 123 bèsties el febrer de 1330. Per a tots ells la ramaderia i el comerç que se'n deriva sembla ser una activitat important, tot i que no és, ni molt menys, la seva única font d'ingressos. La seva vinculació a les estructures senyorials, reials o no –arrendant-ne els drets, essent-ne batlles i procuradors, o adquirint-ne censos–, la compra de censals, així com l'exercici de càrrecs directius en el govern municipal havien d'oferir-los un ventall prou ampli d'ingressos als quals, i en un grau segurament diferent segons cada personatge, s'hi afegia la ramaderia.

Aquesta provada identificació entre els principals ramaders i la que, si més no provisionalment, podria definir-se com a oligarquia local és enormement interessant, tot i que no suficient per contextualitzar de manera plena la ramaderia dins la societat torroellenca. En primer lloc, no tots els propietaris de ramats de més de 100 caps s'ajusten al model d'home ric i poderós. Alguns d'ells semblen més aviat comerciants per als quals –i sense que això signifiqui que ells o les seves famílies no puguin conrear alguna peça de terra– els negocis lligats amb la ramaderia són la seva activitat principal. Seria el cas, exposat més amunt, de Jaume Argemir –els ramats del qual devien aproximar-se o superar lleugerament els 100 animals–, que compra i ven bestiar i llana, o de Pere Julià de Torroella que –amo l'agost de 1325 de 220 ovelles– no només ven llana, sinó que compra i ven teixits de llana, i que –ni en un cas ni en l'altre– s'identifiquen entre els membres d'aquesta oligarquia. En segon

lloc, i aquesta és la més gran de les dificultats, és gairebé impossible contextualitzar socialment la immensa majoria de ramaders que identifica la documentació. Potser es podria suposar que com més petits són els ramats, més inferior seria el grau ocupat pel seu propietari dins la jerarquia social. Això voldria dir que ramats de menys de deu o quinze caps correspondrien a petits pagesos amb poca terra, els quals tindrien en la venda de llana i, potser, de bestiar un complement per anar sobrevivint. De les comptadíssimes ocasions que els documents permeten seguir aquests "altres" propietaris sembla deduir-se una situació semblant. Així, el matrimoni ja citat dues vegades que el maig de 1325 cedeix a la sogra dotze ovelles i dotze cabres sembla patir unes certes privacions. El marit compra el febrer de 1322 una peça de terra que pel preu, 10 sous, devia ser minúscula, i l'agost de 1333 la dona, ja vídua, confessa deure 115 sous a un jueu de Torroella. Més enllà d'aquest cas, els exemples es converteixen en simples impressions, de manera que la identificació entre pagesos pobres i petits ramaders, per més temptadora que sigui, és ara per ara impossible de demostrar.

3. El comerç de la llana

3.1. Introducció

Els punts anteriors han deixat absolutament clar que la cria d'ovelles és indissociable de la venda de la seva llana. Certament, que de l'ús dels animals –segurament els vells o accidentats, i dels seus derivats– per a l'alimentació humana és lògic i, a més, està documentat –el maig de 1346 la cort torroellenca prohibia als carnisers esquarterar ovelles i cabres als mateixos llocs que ho feien amb els moltons–, però no es pot negar que qui tenia ovelles era sobretot per vendre'n la llana. Així, el març de 1322 un matrimoni de Torroella confessa deure el preu de cinc ovelles i tres anyells que varen comprar i fa constar que el venedor se'n va reservar la llana; quan el desembre de 1333 dos germans de Sobrestany arriben a una entesa sobre l'herència familiar, acorden, no només partir-se els ramats, sinó tota la llana que se'n tregui aquell any, i, finalment, no és gens estrany de trobar deutors garantits sobre la llana del bestiar de l'endeutat com els 50 sous que el desembre de 1325 un veí de Torroella obliga sobre les seves ovelles.

Aquest comerç de llana, a més, té un interès especial perquè tampoc hi ha cap dubte sobre el fet que a la primera meitat de segle XIV Torroella

de Montgrí és el centre d'un actiu mercat de llana que extén la seva àrea d'influència, no només fins a zones relativament properes com el comtat d'Empúries o la ciutat de Girona, sinó fins a les muntanyes del Ripollès i del Conflent.

Tot i que els testimonis documentals que n'han quedat només en mostren una petita part –la majoria dels negocis devien ser fets de paraula i, de fet, la documentació de vegades fa referència a uns tractes de què no n'ha quedat referència escrita–, el comerç amb llana a Torroella, existent ja a inicis del segle, sembla prendre un vigorós impuls a partir dels anys vint. El quadre 1 il·lustra molt clarament com la quantitat de referències a aquest mercat, directes –és a dir vendes de llana– o indirectes –debitoris o àpoques– s'incrementa amb el pas dels temps i dóna una idea, sempre aproximada, de la seva consolidació.

Any	Referència directa	Referència indirecta	TOTAL
1304-5	1		1
1305-6		2	2
1308-9	2	4	6
1310	3	3	6
1311-12	2	1	3
1321-22	25	3	28
1325-26	23	7	30
1333-34	22	9	31
1341-42	37	14	51

Quadre 1. Torroella de Montgrí, 1304-1342. Referències al comerç de la llana als registres notariais

La venda de la llana dels ramats torroellencs no només és una activitat intensa i en expansió, sinó que mobilitza quantitats de bestiar, de llana o de diners considerablement variades. Així, al costat de vendes de llana dels ja esmentats ramats de més de 500, 600 o 800 caps, n'hi ha de ramats de menys de trenta, de vint i fins de deu animals. Igualment, s'atorguen vendes de més de 200, de 300 i fins de 700 vellons de llana i, simultàniament, se n'atorguen de vint, deu, nou, sis o cinc vellons. Unes vendes que, finalment, són pagades amb quantitats que ultrapassen els 500, 700 o 1.000 sous o que amb prou feines arriben als 30 o 40 sous. Aquesta mateixa varietat i el fet que als docu-

ments no sempre figuri el preu definitiu o la quantitat de llana o d'animals fa inútils els intents d'establir qualsevol tipus de mitjana. Més interessant que descriure aquesta diversitat és saber-ne l'origen, i aquest semblaria estar en la participació que tenen en el mercat de la llana tots els ramaders torroellencs, sigui quina sigui la seva condició social.

Està clar que devien existir casos en què un mateix ramader vengués la seva llana en diferents operacions de poc valor, però la imatge d'un mercat obert als diferents grups socials lliga amb el que s'ha plantejat més amunt sobre el paper dels ramaders dins la jerarquia social. Per als grans propietaris la venda de quantitats ingents de llana seria una forma més d'incrementar la seva riquesa i el seu poder; per als propietaris modestos o petits vendre uns pocs vellons de llana els permetria disposar d'uns diners imprescindibles per garantir la seva supervivència sense recórrer, o sense recórrer-hi massa, a l'endeutament o l'alienació del patrimoni.

3.2. Característiques i mecanismes

Per més que una part, segurament enorme, de negocis amb llana s'estableixi al marge de la documentació escrita, les més de 150 operacions enregistrades als llibres notariais permeten d'identificar les principals característiques i els mecanismes bàsics d'aquest comerç. D'entrada, està clar que el moment i el lloc culminants dels negocis amb llana estan a la muntanya de Torroella, al massís del Montgrí, al mes de maig. És en aquest lloc i en aquest moment que 54 de les 115 vendes indentificades estableixen que cal lliurar la llana; altres 50 fixen la data del maig sense especificar on, però tot fa pensar que també deu ser el Montgrí, ja que quan el lliurament es fa en una altra banda, el contracte ho especifica. Finalment, també és versemblant suposar que el "temps d'esquilar" en què en un parell d'ocasions s'acorda l'entrega de la llana també deu ser el mes de maig, suposició que, a més, explica perquè el 90% de vendes es fan efectives en aquest mes. La importància que té en aquests anys el mes de maig en el calendari ramader de Torroella troba una altra confirmació en el privilegi de concessió a la vila d'una fira ramadera l'any 1373 en què, precisament, trasllada una anterior i no documentada fira del maig a finals d'agost.

Si el moment de fer-se efectives les vendes està, doncs, clar, no es pot dir el mateix de la data en què s'atorguen els contractes, ja que en aquest cas la uniformitat és inexistent. Els acords entre els compradors i

els venedors, o els seus procuradors, poden establir-se en qualsevol moment de l'any. És per això que entre aquest acord i el lliurament de la llana poden passar mesos i fins tot un any sencer, ja que un 10% de vendes s'atorguen el mes de maig per al maig proper. Tot i que el contingut d'aquests acords no és sempre idèntic en cada cas, s'hi sol fer constar o bé la quantitat de llana que es lliurarà —expressada sempre en vellons o vellons— o bé la quantitat d'animals de què s'obtindrà la llana venuda o bé les dues coses. A més, en la meitat dels casos, i sobretot a partir de la dècada dels anys trenta, es fixa un suplement de vellons o "torna" o "tornes" que és diferent en cada cas i que devia testimoniar unes diferents condicions al darrere de cada contracte. Aquestes tornes solien ser quantitats fixes que aproximadament representaven un 10% del total de llana venuda i que —tenint en compte els diferents volums que podien tenir aquestes vendes— oscil·laven, com a mínim als documents conservats, entre una i vint. En alguna ocasió, però, els documents evitaven qualsevol xifra fixa i establien les tornes proporcionalment en funció de la llana venuda repetint gairebé sempre la relació del 10%, és a dir, acordaven una quantitat de veles per cada cent vellons de llana venuda.

En més de 60 contractes s'especifica tant el total de vellons —venuts i entregats per torna— com el de bèsties, de manera que és possible comprovar com un velló aproximadament equivalia a una mica menys de la llana que s'obtenia d'un sol animal. És evident que no totes les bèsties responien a unes mateixes característiques i que, per tant, la quantitat de vellons no podia ser exactament la mateixa en cada cas. Els mateixos contractes de venda de llana, de fet, ja confirmen aquestes diferències. Així, la quantitat de vellons que s'obté per cada animal oscil·la entre els 0'4 vellons d'una venda atorgada el març de 1342 i un velló d'una altra venda de l'octubre de 1341, per bé que en la immensa majoria dels contractes la relació se situa entre mig velló i 0'8 vellons per animal.

A partir de les reserves que expressen alguns d'aquests contractes és possible adonar-se que no tota la llana era de la mateixa qualitat. Així, el novembre de 1321 dos torroellencs exceptuen d'una venda de llana que acaben d'atorgar 30 vellons de llana "de la més fina", els quals, però, podrà triar el comprador, i el febrer de 1322 un altre torroellenc torna a fer excepció de la llana "de les més fina" i encara hi afegeix la dels marrans. L'agost de 1341, en canvi, és un comprador que exigeix

poder refusar 50 vellons de tots els que li siguin lliurats. Igual que, en cas de la relació entre velló i cap de bestiar, és segur que al darrere d'aquestes distincions es trobaven animals de diferent edat o espècie sobre els quals la documentació resta muda.

3.3. El preu de la llana

En totes aquestes vendes de llana hi ha, lògicament, un punt decisiu que és el preu per què s'acorda el contracte. Val a dir que aquest aspecte és mereixedor d'una atenció especial, ja que ni el preu del velló de llana és sempre el mateix ni, sobretot, tots els contractes el plantegen en uns mateixos termes.

El mes de maig no només és el moment en què cal lliurar la llana als compradors, sinó que per a la immensa majoria dels contractes també és el moment de pagar-la. Una primera diferència entre aquests contractes, però, està en el fet que una part d'ells –en 34 casos sobre un total de 115– el comprador avança una quantitat de diners en el moment d'atorgar la venda i al maig el que paga és la resta del preu. Aquesta part del preu lliurada com a paga i senyal és diferent en cada cas i pot anar des del 96% d'una venda l'octubre de 1321 fins al 20% d'una altra del desembre de 1325. Les raons que expliquen el perquè d'una i altra forma de pagament ens són del tot desconegudes, ja que uns mateixos compradors i venedors apareixen en un i altre tipus de contractes i aquests s'apliquen tant a vendes de petit com de gros volum.

Dins de les vendes que fixen el pagament del preu de la llana al mes de maig –n'entreguin una paga i senyal o no– és possible distingir-ne dos grups de particularment interessants. En primer lloc, en destaca una desena en les quals s'estipula la possibilitat de revisar el preu dels vellons al mes de maig. Així, l'agost de 1321 un veí de Sobrestany ven 125 vellons de llana a 4 sous per cada velló, però accepta que en el moment de lliurar-los dos mercaders hauran de revisar aquest preu i establir si ha d'apujar-se o rebaixar-se. En segon lloc, es perfila un altre grup, format per set contractes, en què a l'hora d'atorgar el contracte s'acorda que el preu es fixarà en el moment de fer efectiu el lliurament de la llana, tot i que el comprador ja avança una quantitat a compte d'aquest preu. És el cas d'una venda atorgada el febrer de 1326 de 135 vellons pels quals el comprador entrega a compte 400 sous, encara que no serà fins al mes de maig que un negociant de llana de renom en fixi el preu.

En qualsevol cas, sigui un tipus de contracte o l'altre, queda clar que en ells s'expressa una evident preocupació per evitar que entre el moment que s'atorga la venda i el moment en què es fa efectiva, el preu de la llana hagi variat –o hagi variat significativament– com per afectar el venedor o el comprador. Aquesta preocupació ens situa davant del problema de l'oscil·lació dels preus de la llana.

Una lectura superficial de la documentació ja mostra que els preus de la llana poden ser considerablement diferents. Deixant de banda una relativament demostrada tendència a la caiguda dels preus entre els anys 20 i els anys 40, dins d'un mateix any –de fet dins d'un mateix mes o dia– un velló de llana pot tenir diferents preus. Així, el sis d'agost de 1341 un gualtenc, posteriorment instal·lat a Torroella, realitza tres compres de llana –cadascuna de vint vellons– a tres veïns de Torroella diferents: per cada velló al primer li paga 3 sous i 5 diners, al segon 3 sous i 7 diners i 2 sous i 8 diners al tercer. I –encara un altre testimoni– l'octubre de 1321 un velló és pagat a 20 diners i el febrer de 1322, només quatre mesos després, a 5 sous.

D'aquests exemples, però, i igual que passava amb els preus del bestiar, convé no treure'n conclusions precipitades. D'entrada, si existien diferents tipus de llana, és lògic que hi hagués diferents preus, però, a més, no es poden analitzar els preus de les vendes sense relacionar-los amb les tornes o els suplementes. Ja s'ha exposat que, tot i que amb excepcions, aquests suplementes de llana oscil·laven al voltant del 10% del total de llana venuda. En molts casos, però, l'oscil·lació sembla definir-se en relació amb el preu que s'acorda per a cada velló. Quant menor és el preu, més tornes el venedor ha de lliurar. A les tres vendes de llana del sis d'agost de 1341 acabades d'esmentar, els vellons de torna són tres, dos i cinc respectivament i el desembre de 1341 es documenta una venda de deu vellons de llana a 3 sous per cada velló a la qual la torna és de 3 vellons, mentre que el gener de 1342 els mateixos deu vellons es venen a 3 sous i 8 diners cada velló, però amb una torna de només un velló. És segur que aquesta relació entre el preu i les tornes no pot explicar totes i cadascuna de les vendes de llana que recull la documentació, ja que moltes devien amagar tractes i condicions que ens són inaccessibles, però, si més no, ajuda a relativitzar unes diferències de preus que, a primer cop d'ull, podrien semblar inexplicables.

Això no obstant, és una evidència que alguns contractes especulen amb la possibilitat que al maig el preu del velló de llana no sigui el d'altres moments de l'any. Cal, doncs, suposar l'existència d'unes oscil·lacions d'aquest preu al llarg de l'any, les quals devien derivar de la situació i les necessitats del mercat llaner quan arribava el temps d'esquilar els ramats. Aquestes variacions no poden, de moment, ser documentades –ni estudiades–, ja que moltes de les vendes no s'atorgaven al maig i, per tant, no n'eren un testimoni immediat, però devien ser prou importants com perquè en alguns casos fossin previstes pels negociants.

4. El marc geogràfic de la ramaderia

Parlar de la ramaderia ovina i del comerç de llana a la Torroella del segle XIV implica parlar de quantitats importants d'animals la ubicació i cria dels quals reclamava uns espais i unes condicions geogràfiques determinades. L'estudi d'aquestes condicions, a més, és ambivalent, ja que no només ajuda a entendre la ramaderia torroellenca, sinó que també ajuda a explicar perquè aquesta ramaderia s'ubicava a Torroella i no en un altre lloc.

La crida del 1345 amb què s'enceta aquest treball ja deixava prou clars quins eren els dos espais preferents de la ramaderia: la mateixa vila de Torroella, per als ramats petits, i, sobretot, la muntanya de Torroella, el massís del Montgrí.

4.1. La vila de Torroella

La ubicació de bestiar a l'interior de Torroella, o d'altres nuclis de població com Ullà, no ofereix cap mena de dubte. La presència de cortals i closos per al bestiar o de farraginals que podien estar tancats està sobradament documentada a l'interior de les muralles, com un element urbanístic més dels albergs i les cases. Atesa aquesta ubicació, sembla lògic pensar que la seva extensió no fos gaire gran i que, a més, alguns fossin força petits. Així, l'agost de 1341 es ven un corral a l'interior de la Cellera o vila vella de Torroella pel preu de 10 sous; l'esquifidesa del preu i la localització a la part més vella i tancada de la vila fan suposar que aquest corral havia de ser realment diminut. Fossin més o menys petits, és evident que s'hi tancaven els ramats, amb la llei a la mà, de

fins a vint-i-cinc caps, tot i que se n'hi devien tancar de més grossos, ja que altrament la crida del novembre de 1345, que hi prohibia els ramats superiors a aquesta quantitat, no tindria sentit.

4.2. La muntanya del Montgrí

El lloc preferent per a la ramaderia torroellenca, allà on es devia concentrar el gruix dels ramats, era sense cap dubte, però, el massís del Montgrí, la "muntanya de Torroella" tal i com diuen els documents. El Montgrí, amb els seus 40 quilòmetres quadrats gairebé inútils per a l'agricultura, però coberts de tota mena de vegetació natural, oferia un espai privilegiat per concentrar-hi els ramats —encara el 1672 el torroellenc Andreu Săbat escrivia "La dita montanya de si es molt aixuta y de pocas ayguas per esser lo demás xocha si be molt apta pera bestiar manut tant per viure y engrexarse com per lo gust de la carn"—. No ha de sorprendre que fos al Montgrí on es feien efectives totes les vendes de llana atorgades al llarg de l'any i on les autoritats pretenien concentrar els ramats més grossos. Aquesta mateixa concentració explica que ja des d'inicis del segle XIV els drets feudals sobre el bestiar i la llana fossin percebuts en aquesta muntanya. Així, el gener de 1305 la vídua del batlle de Torroella garanteix un deute amb els drets que rep la batllia sobre els animals de la muntanya; el maig de 1312 els arrendadors del dret de pastura i del delme i primícia de la llana i els anyells de Torroella reconeixien haver cobrat 12 lliures per unes bèsties que s'estaven a la muntanya, i, encara, el maig de 1346 se succeix una crida

Tanca de pedra a la muntanya Gran. Un dels molts cortals o closes existents al massís que podien haver servit per al tancament dels ramats. (Foto A. Roviras)

que amenaça amb una multa de 100 sous tota persona que tragués el bestiar de la muntanya sense pagar-ne el delme i una multa a un torroellenc que, precisament, pretenia defugir-ne el pagament.

4.2.1. *Els cortals de la muntanya*

La presència d'aquests ramats al massís del Montgrí obligava els propietaris a disposar-hi d'unes mínimes instal·lacions per al bestiar o, com a mínim, per als seus pastors. Aquestes eren els cortals, la documentació notarial dels quals en recull prou referències com per adonar-se que eren diferents als petits cortals o closos situats dins dels pobles. Es tracta de possessions invariablement ubicades a la muntanya que sovint inclouen algunes peces de conreu —on està documentat que es treballen cereals, vinya, oliveres i conreus arboris— i cases o alguna forma d'habitatge. Tot i la provada existència d'aquests conreus al seu costat, la dedicació preferentment ramadera dels cortals està demostrada. Deixant de banda l'evidència de la mateixa etimologia del nom, alguns documents relacionen específicament els ramats d'ovelles amb els cortals, com, per exemple, quan el novembre de 1325 un torroellenc rep en comanda una quarantena llarga d'animals i es compromet a vigilar-los i alimentar-los "igual que els altres que tenen cortals". La presència d'habitatges en alguns d'aquests cortals tampoc és res d'extraordinari, ja que devia ser el lloc on residien els pastors o vigilants dels ramats, acompanyats, potser, de les seves famílies.

Els preus per què són venuts aquests cortals són variats i es testimonien segurament unes diferències d'extensió o qualitat que la documentació amaga. Tot i això, cal destacar que la majoria són venuts per uns preus considerablement elevats. Alguns són només relativament cars i oscil·len entre els 300 sous —que val el més barat l'agost de 1304— i els 600 sous; altres, en canvi, són extraordinàriament cars i arriben fàcilment als 1.000, 2.000 i fins més de 3.000 sous —el desembre de 1325—. És per això que es pot suposar, sobretot per als darrers, que les seves dimensions devien ser considerables i que com més alt fos el preu, més tinences o habitatges s'hi devien incloure. Pel que fa a la cessió dels drets sobre els cortals, hi ha documentats dos subestabliments al gener de 1306 i l'abril de 1309, sense entrada i amb un censos relativament importants de 5 i 3 mitgeres d'ordi respectivament, i un parell d'arrendaments, un el juny de 1341 per la considerable xifra de 165 sous l'any i l'altre el setembre del mateix any per només 35 sous anuals.

Partint d'aquests exemples es fa necessari plantejar-se la identitat dels tinents dels cortals. Aquesta qüestió és fonamental per saber si eren els mateixos que hi vivien, allà on hi havia habitatges, i si eren els amos del bestiar que s'hi criava. Val a dir que la documentació permet de contestar-la parcialment. D'entrada és evident que alguns d'aquests cortals –els més cars– estaven en mans dels grans propietaris de bestiar, els quals, però, tot sembla indicar que no hi vivien, ja que altra documentació coetània els descobreix albergs, segurament més confortables i segurs, dins la vila de Torroella. A més, un dels dos arrendaments de cortals és atorgat precisament per un membre d'aquest grup –amo de ramats de 200 caps i amb alberg documentat a Torroella–. La hipòtesi que els propietaris dels grans ramats disposaven d'extensos cortals al Montgrí que o bé arrendaven a propietaris més modestos o bé usaven ells mateixos per tancar-hi els seus ramats sota la vigilància d'uns pastors que també hi feien contínua residència és, doncs, més que versemblant.

Tot i això, cal no deixar-se enlluernar per aquesta interpretació, ja que entre els tinents de cortals s'identifiquen personatges que ni són grans propietaris de ramats ni formen part d'aquest grup ric i políticament poderós. Aquest és el cas, per exemple, del torroellenc Berenguer Muntanyes que el gener de 1306 i l'abril de 1309 rep dos cortals en subestabliment dels quals, però, l'octubre de 1311 ja se n'ha de vendre un per la mòdica quantitat de 60 sous. Malauradament, i com ja s'indicava més amunt, aquests personatges són molt més difícils de seguir documentalment. D'entrada cal remarcar, però, que aquests ramaders més modestos potser eren més aviat marginals en el conjunt de la muntanya, ja que els seus ramats, com que són més petits, podien ser guardats molt més fàcilment dins la vila.

Segurament el bestiar no feia estada permanent dins dels cortals, sinó que devia pasturar pels vessants i fondalades del Montgrí, tot i que això ara per ara no és possible de documentar. I si això és difícil, encara ho és més esbrinar si aquesta pastura era lliure o estava sotmesa a alguna mena de restricció. L'existència de drets de pastura –que a més eren percebuts directament a la muntanya– ja indica alguna forma de control de l'accés al massís per part de l'autoritat reial o senyorial. D'altra banda, una crida de la cort de Torroella del novembre de 1345 on es castiga amb una multa de 20 sous i la pèrdua del dret de pasturar a qui fes senyals a la muntanya “en res que no sia seu” semblaria demostrar l'existència d'unes zones d'ús exclusiu.

Tot plegat havia de fer del massís del Montgrí un paratge força diferent de com és en l'actualitat. No només la presència dels ramats devia fer-lo un centre d'activitat econòmica –que tenia el seu punt culminant al mes de maig–, sinó que l'existència dels cortals implicava en la majoria dels casos una població permanent, tot i que segurament disseminada, a la muntanya. Ja a les visites pastorals de 1338 i de 1341 es denuncia que els clergues de Torroella no volen acudir a oficiar els funerals quan es mor algú que viu a la muntanya i la de 1341 arriba a xifrar en una quarantena les persones –i qui sap si les famílies– que aquesta indolència deixa sense auxili espiritual. És gairebé impossible que aquests habitants de les muntanyes hi poguessin viure treballant la terra –si no era possible al segle XVII ni ho és avui, tampoc ho deuria ser segle XIV–, de manera que no queda altra via que concloure que aquests pobladors del Montgrí desatesos espiritualment no devien ser altres que els habitants dels cortals de la muntanya.

4.3. La transhumància

Que sigui segura i provada l'existència de ramats ovins al Montgrí, no significa que hi fessin estada permanent durant tot l'any. Si alguna cosa ha caracteritzat la ramaderia ovina al llarg de la història ha estat la transhumància, el moviment estacional d'una zona rica en pastures a una altra. La transhumància, a més, ha caracteritzat la ramaderia torroellenca com a mínim al segle XIX, moment en què, i segurament quan l'activitat ja declinava, cada any feien estada temporal al Montgrí unes 3.000 ovelles. Per al segle XIV el caràcter transhumant d'aquesta ramaderia –o, si més no, de bona part d'ella– tot i que amb poques referències, està suficientment provat i localitzat geogràficament. Són les pastures de l'Alt Ripollès, l'Alt Conflent i, sembla que en menor mesura, l'Alt Vallespir les que als mesos d'estiuada reben els ramats torroellencs.

Així el maig de 1322, Pere Bonfill, torroellenc propietari de prop de 200 animals i, si més no, membre d'una de les grans famílies ramaderes, arrenda per dos anys les pastures de Morenç –a l'alta vall de Camprodon sota mateix de les fonts del Ter– a un habitant de Camprodon que, alhora, les ha arrendades a un cambrer indeterminat, però que segurament és el del monestir de Sant Pere de Camprodon. De la mateixa manera, el març de 1342 la vídua d'un torroellenc –el qual ja el setembre de 1325 venia una quantitat indefinida de llana– nomenava procurador un veí de Mentet, a l'Alt Conflent, a fi que li comprés totes les pastures necessàries per als seus ramats. No només estan

documentats aquests arrendaments de pastures, sinó que també ho està la presència dels ramats a les valls pirinenques. El setembre de 1333, per exemple, un matrimoni de Torroella ven la llana dels seus animals a un home de Camprodon, tot i que queda clar que la llana es lliurarà, no el maig i al Montgrí, sinó per Sant Joan de juny i a les muntanyes de Camprodon, de manera que cal suposar que aquests ramats no serien esquilats fins arribar als paratges d'estiuada.

4.3.1. Les relacions econòmiques i humanes entre Torroella i el Pirineu

L'existència d'una ramaderia transhumant entre Torroella i aquestes valls de l'Alt Ripollès i l'Alt Conflent està, doncs, demostrada, tot i que això no significa de cap manera que la relació entre una i altra zona es limités a un moviment pendular de ramats; tot al contrari, hi ha prou testimonis per adonar-se com al voltant d'aquesta transhumància ramadera s'articulaven tot un seguit d'activitats econòmiques i de moviments migratoris, alguns temporals i altres definitius, entre el litoral empordanès i la muntanya pirinenca. Aquestes activitats tenien un ventall prou ampli de manifestacions.

4.3.1.1. La ramaderia

D'una banda està clar que al Montgrí no només hi havia ramats de veïns de Torroella o de la seva comarca immediata, sinó que també n'hi havia de propietaris de l'interior. Així, el maig de 1312 es descobreix pagant drets de pastures, delme i primícia un home de Rocabruna que tenia el seu ramat al Montgrí i quan el maig de 1346 la cort de Torroella amenaça que ningú tregui el bestiar de la muntanya sense pagar-ne els drets s'adreça a tothom "estrany ne privat", la qual cosa confirma la presència de ramaders forasters. El contacte entre uns i altres ramaders afavoria lògicament el comerç de bestiar, el qual –com ja s'ha exposat– la documentació notarial només el deu testimoniar marginalment. Així, entre els venedors de bestiar hi ha veïns de Torrent –al Conflent– el desembre de 1305, i de Fustanyà –al Ripollès– el gener de 1342, i entre els compradors hi ha veïns de Camprodon, el juliol de 1322; d'Abella –al Ripollès, encara que establert a Torroella– el maig de 1325; de Setcases, el maig de 1333; de Salses –al Rosselló, bé que també establert a Torroella– l'abril de 1341; de Prats de Molló, el novembre i desembre de 1341 i, finalment, de Tegurà el setembre de 1345. La presència d'aquests ramaders foranis, relacionats, però, amb les zones d'estiuada, també era aprofitada pels torroellencs per fer-ne

els seus procuradors i pastors. Així, el primer procurador documentat, l'octubre de 1305, és un home d'Escaró –a l'Alt Conflent– i dels quatre pastors "d'algú" que apareixen al registre notarial de 1341-42, un és de Queralbs i l'altre d'En –també a l'Alt Conflent–, i encara que l'origen no sigui exactament el mateix, també se n'hi podria afegir un altre de Vingrau, al Rosselló.

Cobanes de pedra de la
muntanya Gran. (Fotos
A. Roviras)

4.3.1.2. El comerç de la llana

I igual que la ramaderia no podia deslligar-se del comerç de la llana, l'activitat d'aquests muntanyencs es manifesta també, i sobretot, en el comerç de la llana. Efectivament, la gent del Pirineu –i en aquest cas majoritàriament els habitants de Camprodon– no es limita a fer baixar els seus ramats a Torroella, sinó que també constitueixen una primeríssima, i durant un temps majoritària, demanda de llana. La importància d'aquesta demanda es pot demostrar amb algun exemple significatiu –com el fet que en una venda de llana del febrer de 1326 s'especifiqui que el preu definitiu l'hauran de determinar dos mercaders de Camprodon–, però sobretot es pot demostrar observant les xifres del comerç de llana. D'una seixantena llarga de documents en què intervé gent originària del Pirineu, quaranta-quatre són vendes de llana, i –en relació a totes les vendes de llana documentades– els contractes atorgats a favor d'aquests muntanyencs representen el 76% del total al 1321-22, el 63% al 1325-26 i, tot i que cauen fins a un 14% i un 8% als anys 1333-34 i 1341-42, convé no extrapolar aquests percentatges. Convé no fer-ho, ja que si el càlcul es fa sobre la quantitat de vellons alienats –i no sobre el total de contractes–, aleshores la llana venuda a la gent de la muntanya representa el 66% al 1321-22, el 86% al 1325-26, el 40% al 1333-34 i el 23% al 1341-42.

La importància que té dins d'aquest mercat la vila de Camprodon no és gens sorprenent, atesa la rellevància que en aquest moment històric havia assolit la seva producció de draps de llana. I si a partir de la dècada dels anys 30 i, sobretot, dels 40 el pes de la seva demanda comença a minvar –com sembla que apunten les dades anteriors– segurament és degut, més que a una crisi de la manufactura de Camprodon, al desenvolupament d'una draperia torroellenca ja força coneguda i que ara no és el moment d'estudiar.

I derivada directament d'aquest comerç i treball de la llana –encara que aparentment de força menys volada– una altra activitat relacionada Torroella amb la muntanya: el comerç de draps de llana; tot i que només en un parell d'ocasions –el maig i octubre de 1341– hi ha testimonis d'un mercader de Camprodon, Berenguer Serrat, que ven a veïns de Torroella draps de llana la qual, segurament, o provenia de bestiar torroellenc o, com a mínim, de bestiar criat al Montgrí.

4.3.1.3. Altres

Així doncs, activitats ramaderes i comerç de llana, especialment en brut però també treballada, permetien l'establiment entre els habitants d'una i altra zona de variades relacions. El mateix mercader, per exemple, que al 1341 venia draps de llana, el gener i febrer de 1334 se l'identifica pagant importants quantitats –més de 2.000 sous– a ramaders de Torroella i Sobrestany per la llana que va comprar un mercader de Camprodon, i el febrer del mateix any és fet procurador per un torroellenc a fi que li vengui 250 vellons de llana. Igualment Arnau Tàrrega –veí també de Camprodon i un dels grans compradors de llana dels anys 1321-22, en compra junt a altres mercaders més 400 vellons– és precisament el personatge que més amunt subarrendava a un ramader de Torroella les pastures de Morenç. Algunes d'aquestes relacions ens són fins i tot desconegudes; així es documenten deutes entre gent d'un i altre lloc –com el que reclama un carnisser de Camprodon l'octubre de 1309 o el reclamat el febrer de 1312 per un veí de Vilafranca de Conflent i que són garantits sobre llana i bestiar respectivament– l'origen dels quals és incert.

4.3.1.4. Els moviments migratoris

Aquestes intenses relacions econòmiques tenien un vessant demogràfic important, ja que és clar que algunes de les migracions temporals que generaven esdevenien definitives. N'hi ha exemples en els dos sentits. Des dels ja citats homes originaris de Salses i de l'Abella, però residents a Torroella, fins al cas, realment curiós, d'un habitant de Torroella mort el setembre de 1322 originari de Setcases –on encara hi tenia un germà– i que, entre altres, deixa deutes pendents per qüestions relacionades amb el bestiar i la llana amb un habitant de Porcinyans –veïnat avui desaparegut a l'Alt Conflent– el qual s'anomena, i això difícilment pot ser coincidència, Vidal de Gualta!

Si, a més, es tinguessin en compte totes les referències a gent procedent d'aquestes comarques muntanyenques –de Pi, de Saorra, de Creixenturri, d'Oix, de Beget i fins de Llaner o Trullars al Vallespir i al Rosselló– que es troben a documents no relacionats amb el món de la ramaderia, es podria constatar que l'amplitud d'aquests moviments migratoris és considerable.

5. Conclusions

A partir de tots els punts anteriors, i a tall de conclusió general, es podrien formular les hipòtesis següents:

- Ja des de finals del segle XIII es pot parlar d'una activitat ramadera ovina important a Torroella de Montgrí. La raó essencial que l'explica està en l'existència d'un marc físic, el massís del Montgrí, excel·lent per a l'ubicació de grans ramats d'ovelles i on fins i tot es desenvolupà un tipus particular de poblament, els cortals. Això no vol dir que el desenvolupament a partir de la tercera dècada del segle XIV d'una relativament important draperia torroellenca no hagi estimulat encara més aquesta ramadera. Quan al 1373 s'atorgui a Torroella una fira ramadera, no es farà més que sancionar el pes d'una activitat preexistent.
- Es tractava d'una ramadera transhumant que es desplaçava entre les pastures d'hivern a l'Empordà, al massís del Montgrí, i les d'estiu a les valls de l'Alt Ripollès, l'Alt Conflent i l'Alt Vallespir.
- Al voltant d'aquesta transhumància s'establien unes estretes relacions econòmiques i demogràfiques entre una i altra zona, on destaca el paper bàsic –a la zona muntanyenca– de la vila de Camprodon amb la seva activitat drapera. Aquestes relacions econòmiques es concretaven en el comerç de bestiar i de llana i en el lloguer dels serveis dels pirinencs per part dels ramaders de Torroella. Des del punt de vista demogràfic és evident el moviment pendular entre una i altra zona, tot i que la immigració establerta a Torroella i procedent d'aquestes zones de muntanya sembla important. Ni les relacions econòmiques ni les demogràfiques s'estronegen amb la consolidació de la draperia torroellenca.
- La ramadera i la riquesa que genera té un paper fonamental per entendre la jerarquia social de Torroella. Indiscutiblement, existien uns grans ramaders –propietaris de grans ramats i de grans cortals– identificats amb els sectors més rics i poderosos de la població, per als quals la ramadera i el comerç de llana –que sovint gestionaven de forma indirecta– eren una font més, tot i que important, d'ingressos. També sembla clara l'existència de mercaders, menys rics i, sobretot, menys poderosos que feien del comerç del bestiar i de la seva llana

llur ocupació fonamental. Finalment devia existir un molt poc documentat grup de propietaris de ramats minúsculs, ramats que cuidaven ells directament i a les seves pròpies cases, i dels quals devien treure uns ingressos no menys minúsculs amb què, junt al que podien obtenir per altres vies, aspirar a sobreviure d'un any a un altre.

Xavier Soldevila i Temporal